

Wilki w regionie świętokrzyskim

Monitoring, edukacja i ochrona

Projekt Fundacji SAVE Wildlife Conservation Fund

Raport nr 10

Autorzy: Roman Gula | Artur Milanowski | Katarzyna Bojarska | Jacek Major | Tomasz Bracik | Łukasz Tomasik | Natalia Piasek | Joanna Toczyłowska

Monitoring populacji

Podsumowanie

W 2021 roku monitorowaliśmy obecność wilków w 11 kompleksach leśnych położonych na pograniczu województw mazowieckiego i świętokrzyskiego (4500 km²). W czasie zimy 2020/21 odnotowywaliśmy obecność wilków we wszystkich monitorowanych kompleksach leśnych (Ryc. 1). Minimalna liczebność wynosiła 47 osobników. Największe grupy 8 wilków wytropiliśmy w Puszczy Iłżeckiej i Puszczy Świętokrzyskiej. Latem 2021 roku udokumentowaliśmy rozmnażanie się wilków w 7 kompleksach leśnych – Lasach Niekłańskich, Puszczy Świętokrzyskiej, Lasach Siekierzyńskich, Puszczy Iłżeckiej, Obrębie Małomierzyce, Kompleksie Ćmielów i Lasach Daleszycznych. Minimalna liczebność dorosłych i szceniąt wynosiła 72 osobniki. Od listopada 2020 do końca 2021 roku odłowiliśmy na terenie Puszczy Świętokrzyskiej i zaopatrzyliśmy w obroże telemetryczne 3 wilki, młode samce. Jeden z nich osiedlił się na terenie Lasów Niekłańskich, gdzie spotkał samicę, z którą wychował 6 szceniąt. Drugi wilk, odłowiony w czerwcu 2021, wyemigrował na Śląsk, gdzie prawdopodobnie został zabity, a obroża została zniszczona. Trzeci wilk odłowiony w listopadzie 2021 pozostał dotychczas na terenie Puszczy Świętokrzyskiej.

Monitorowany obszar i metody

W 2021 roku kontynuowaliśmy prowadzony od 10 lat monitoring wilków w regionie świętokrzyskim. Monitorowaliśmy areał to około 4500 km² położonych na pograniczu województw świętokrzyskiego i mazowieckiego (50^o40'-51^o22'N, 20^o21'-21^o27'E). Jest to obszar przedgórza Gór Świętokrzyskich o maksymalnej wysokości 450 m n.p.m., średniej temperaturze rocznej około 7°C i opadach 630 mm. Średnie zaludnienie tego obszaru wynosi 127 osób/km², a średni wskaźnik urbanizacji osiąga 41%. Około 27% regionu stanowią lasy.

Monitoring obejmował 11 kompleksów leśnych (Ryc. 1) monitorowanych w poprzednim okresie: Lasy Przysuskie (PB, nadleśnictwa Przysucha i Barycz), dolinę rzeki Czarna Konecka (DC, nadleśnictwa Stąporków i Barcza), Lasy Niekłańskie (LN, nadleśnictwa Stąporków i Przysucha), Puszcę Świętokrzyską (PS, nadleśnictwa Suchedniów i Zagnańsk), Lasy Siekierzyńskie (LS,

nadleśnictwa Suchedniów i Skarżysko-Kamienna), kompleks Lipie (KL, nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Skarżysko-Kamienna), Puszcę Łżecką (PI, nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Ostrowiec Świętokrzyski), Pasma Klonowskie (PK, Nadleśnictwo Zagnańsk i Świętokrzyski Park Narodowy), Obręb Małomierzyce (nadleśnictwo Marcule), Kompleks Ćmielów (KC, nadleśnictwo Ostrowiec) i Lasy Daleszyckie (DF, nadleśnictwo Daleszyce i Łągów).

Metody

W monitoringu brało udział 7 osób. Spędziliśmy w terenie łącznie około 130 dni. Na obszarze objętym monitoringiem patrolowaliśmy drogi leśne w poszukiwaniu tropów, odchodów i innych śladów bytowania wilków. Zbieraliśmy także informacje (o obserwacjach bezpośrednich, tropach i ofiarach) od leśników, myśliwych, przyrodników i innych mieszkańców regionu. W miejscach często odwiedzanych przez wilki ustawialiśmy foto-pułapki.

W okresie od początku lipca do końca października staraliśmy się zlokalizować miejsca rozrodu wilków przy pomocy nocnych stymulacji wycia. W tym okresie szczenięta nie polują jeszcze z dorosłymi wilkami, a ich głos jest łatwy do odróżnienia od głosu dorosłych wilków. Jeśli w miejscu przebywania szczeniąt (tzw. rendez-vous) są także dorosłe wilki, cała rodzina chętnie odpowiada na wycie innych wilków lub symulację wycia. Aby zlokalizować rendez-vous, zespoły poruszające się samochodami ustawiały się na drogach leśnych w odstępach około trzech kilometrów, symulowały wycie wilków, a następnie nasłuchiwały odpowiedzi. Gdy wilki odpowiadały wyciem na taką stymulację, obserwatorzy namierzali kierunek, z którego dochodziło wycie, starali się stwierdzić czy wyją szczenięta i policzyć wyjące osobniki. Gdy wilki nie odpowiadały, obserwatorzy przejeżdżali na kolejne miejsce. Procedura ta była powtarzana do momentu uzyskania odpowiedzi lub pokrycia obszaru danego kompleksu leśnego.

W 2021 kontynuowaliśmy monitoring telemetryczny wilków. Odłowy wilków prowadziliśmy w Puszczy Świętokrzyskiej. Odłowy prowadzone były zgodnie z warunkami pozwolenia wydanego przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Kielcach. Stosowaliśmy pułapki żywołowne, a odłowione wilki usypialiśmy w celu założenia obroży telemetrycznej GPS z transmisją danych GSM.

Wyniki monitoringu

Liczebność rodzin wilczych w zimie 2021

W czasie zimy 2020/21 odnotowywaliśmy obecność wilków we wszystkich monitorowanych kompleksach leśnych (Ryc. 1). Największe grupy 8 wilków wytropiliśmy w Puszczy Łżeckiej i Puszczy Świętokrzyskiej. W Obrębie Małomierzyce (lasy na północny-wschód od Łży) oraz w Kompleksie Ćmielów (nadleśnictwo Ostrowiec) nie udało nam się wytropić wilków w okresie

zalegania pokrywy śnieżnej, natomiast regularnie odnotowywaliśmy odchody wilcze. W pozostałych 7 kompleksach odnotowaliśmy grupy od 3 do 6 wilków (Ryc. 1)

Reprodukcja 2021

W 2021 roku udokumentowaliśmy reprodukcję w 7 kompleksach leśnych (Ryc. 1) W Lasach Niekłańskich odnotowaliśmy obecność 6 szczeniąt, które systematycznie nagrywały się na foto-pułapki w lecie i jesienią. Szczenięta razem z dwoma dorosłymi wilkami odpowiedziały także na nasze wycie. W Puszczy Świętokrzyskiej dorosłe i szczenięta odpowiedziały na nasze wycie na początku października. Na rozróżnialnych kierunkach wyło 7 dorosłych wilków i co najmniej 4 szczenięta. Latem 7 dorosłych wilków nagrało się także na foto-pułapkę. Rodzina z Lasów Siekierzyńskich odpowiedziała na wycie we wrześniu. Wyło 5 dorosłych i szczenięta, ale trudno było określić ich liczbę, ze względu na duży dystans. W Puszczy Iłżeckiej wilki odpowiedziały na nasze wycie. Wyły dorosłe i 4 szczenięta. Foto-pułapki rozmieszczone w tym kompleksie zarejestrowały latem grupę czterech dorosłych wilków. W Obrebie Małomierzyce wilki odpowiedziały na nasze wycie. Wyło 6 dorosłych i co najmniej 3 szczenięta. W Kompleksie Ćmielów jeden z leśników obserwował 6 dorosłych wilków i 3 szczenięta. W Lasach Daleszyckich 5 szczeniąt i 3 dorosłe wilki nagrały się wielokrotnie na foto-pułapki latem i jesienią 2021.

Monitoring telemetryczny

Od listopada 2020 do końca 2021 udało nam się odłowić 3 wilki w Puszczy Świętokrzyskiej.

Wędrowki wilka Bartka. 3 letni samiec Bartek, odłowiony 30 listopada 2020, przebywał początkowo na terenie Puszczy Świętokrzyskiej, ale penetrował także sąsiednie kompleksy leśne, w sumie około 1000 km² (Ryc. 2). 22 grudnia Bartek przekroczył drogę nr 42 między Piętami i Odrowążem i dotarł aż pod Skłoby, wieś położoną na zachód od Chlewisk. Wilk pozostał w okolicach Skłobów przez 5 dni, po czym powrócił na rodzinne terytorium. Po jednym dniu odpoczynku znów wyruszył w drogę. Tym razem, skierował się na zachód. Przez kilka dni przebywał w lasach na południowy-wschód od Końskich. Tym raz pozostał tam przez 6 dni, po czym wyruszył na północny-zachód. Nie zatrzymał się jednak w Lasach Niekłańskich, tylko przekroczył drogę Przysucha-Końskie i powędrował przez Lasy Przysuskie, aż w okolice miejscowości Gielniów. 6 stycznia 2021 powrócił do Puszczy Świętokrzyskiej. 15 stycznia przekroczył przejście nad drogą S7 na Baranowskiej Górze i przez dwa dni wędrował po Lasach Siekierzyńskich, zbliżając się od południowego-zachodu do Starachowic. 17 stycznia wrócił do Puszczy Świętokrzyskiej, ale już 18 stycznia definitywnie opuścił Puszcze i powędrował znów na północ, w okolice Majdowa, na południe od Szydłowca. Dwukrotnie, 25 i 27 stycznia, przekroczył drogę S7 - przejściem górnym położonym na południe od Szydłowca. W trakcie tych wędrówek kilkakrotnie sprawdzaliśmy lokalizacje Bartka. Tropy wskazywały, że wędrował sam, aż do 14

lutego, kiedy w Lasach Niekłańskich spotkał samicę. Ślady krwi na śniegu wskazywały, że samica miała cieczkę. Od tego czasu w miejscach lokalizacji Bartka odnotowywaliśmy tropy dwóch wilków. Wilki te penetrowały obszar około 300 km² od Końskich na zachodzie, do Skarżyska Kamiennej na wschodzie i od drogi DK42 na południu, aż po Chlewiska i Szydłowiec na północy. W ostatnich dniach kwietnia wzór przemieszczania się Bartka uległ zmianie. Bartek zaczął powracać codziennie w to samo miejsce, do - jak przypuszczaliśmy - nory, w której urodziły się szczenięta. Sprawdziliśmy to miejsce latem, po opuszczeniu go przez Bartka i jego partnerkę. Zamiast nory, znaleźliśmy powalone drzewo: wilki najwyraźniej przygotowały legowisko dla szczeniąt pod wykrotem, od strony pnia (Fot. 1). W legowisku natrafiliśmy na wilcze włosy. W sierpniu sześć szczeniąt nagrało się na foto-pułapki, a cała rodzina odpowiedziała na nasze wycie. Wszystkie szczenięta przeżyły co najmniej do października, kiedy udało nam się je nagrać na foto-pułapkę.

Dyspersja Scyzora. 24 maja odłowiliśmy drugiego w tym roku wilka z Puszczy Świętokrzyskiej. Tym razem był to 2-letni samiec. Ważył 34 kg i był w dobrej kondycji. Wilk miał niewielką wadę zgryzu i dlatego nazwaliśmy go Scyzor. Zaopatrzyliśmy go w obrozę z lokalizatorem GPS/GSM oraz nadajnikiem radiowym. Po kilku dniach Scyzor dołączył do swojej rodziny w Puszczy Świętokrzyskiej (Ryc 3). Lokalizacje telemetryczne wskazywały, że aktywnie uczestniczył w wychowywaniu szczeniąt tej rodziny do końca czerwca. Później Scyzor opuścił Puszcze Świętokrzyską, skierował się na południowy-zachód i dotarł do Wzgórz Kołomańskich. Zatrzymał się tam na około dwa tygodnie, po czym ruszył dalej w tym samym kierunku i wkroczył na obszar województwa śląskiego. Zatrzymał się w lasach na południowy-wschód od Częstochowy, a jego dalszą wędrówkę zablokowała droga nr 1, tak zwana Gierkówka. Jest to ruchliwa droga o 4 pasach ruchu wybudowana w latach siedemdziesiątych, na której nie ma przejść dla zwierząt. Scyzor wiele razy zbliżał się do Gierkówki, ale obawiał się ją przekroczyć. Jedną z lokalizacji otrzymanych z jego obroży GPS była dokładnie z wysepki pomiędzy jezdniami. Po raz pierwszy wilk przeszedł na drugą stronę Gierkówki w nocy z 11 na 12 września. Szybko doszedł do autostrady A1, jednak, pomimo że pozostał pomiędzy dwiema drogami przez kilka dni, nie udało mu się odnaleźć dwóch istniejących w tym obszarze dolnych przejść pod A1. Lasy pomiędzy Gierkówką i A1 były bardzo rozdrobnione i wilk powrócił na wschodnią stronę Gierkówki. W ciągu następnych tygodni kilkakrotnie przekraczał Gierkówkę w obie strony, ale nie znajdował przejścia przez A1 i wracał. W końcu 16 października skierował się bardziej na południe, przeszedł obszary rolnicze i doszedł do dużego kompleksu leśnego, rozciągającego się daleko na zachód od A1. W tym miejscu po 3 dniach udało mu się odnaleźć przejście i przewędrować nad A1, ale szybko się wycofał i wrócił na jej wschodnią stronę. Później jeszcze kilkakrotnie udawał się na zachodnią stronę autostrady, ale zawsze wracał. Niestety, w październiku obroża Scyzora przestała przekazywać lokalizację. Wyruszyliśmy z anteną na poszukiwania wilka, ale kilkudniowe starania nie dały rezultatu. Do momentu, kiedy obroża przestała przekazywać lokalizację, żaden z parametrów nie wskazywał na jej uszkodzenie. Nie dostaliśmy też informacji o śmierci Scyzora – gdy zwierzę jest martwe i

nadajnik nie porusza się przez więcej niż 24 godziny, obroża wysyła informację o śmierci zwierzęcia. Wszystko zatem wskazuje, że obroża została w jakiś sposób zniszczona.

Wilk Geralt. Kolejnego wilka w Puszczy Świętokrzyskiej odłowiliśmy 16 listopada. Był to dwuletni samiec ważący 34 kg, którego nazwaliśmy Geralt. Imię to zostało wybrane w wewnętrznym konkursie zorganizowanym wśród pracowników firmy VanityStyle, która sponsorowała zakup obroży telemetrycznej. Po uspieniu Geralta, zważeniu go i zbadaniu, założyliśmy mu obrożę. Wilk wybudził się i dołączył do rodziny z Puszczy Świętokrzyskiej, z którą pozostał do końca 2021 roku (Ryc 4).

Podziękowania

Dziękujemy Marzenie Milanowskiej i Krzysztofowi Olejarzowi za pomoc w pracach terenowych. Paweł Szczepaniak przekazał nam informacje dotyczące wilków w Świętokrzyskim Parku Narodowym. Dziękujemy nadleśnictwom Suchedniów, Zagnańsk, Stąporków, Przysucha, Barycz, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Marcule, Ostrowiec Świętokrzyski, Daleszyce i Łągów za wydanie zezwoleń na wjazd na drogi leśne i za pomoc w monitoringu. Dziękujemy RDOŚ w Kielcach za wydanie pozwoleń na odłowy i za wsparcie monitoringu oraz nadleśnictwom Suchedniów, Daleszyce, Barycz, Kielce, Skarżysko-Kamienna, Stąporków i Starachowice za przekazanie środków na zakup obroży telemetrycznej. Dziękujemy także RDLP Radom oraz Jackowi Kobie, Edycie Nowickiej, Kamilowi Kubickiemu, Mariuszowi Wlaźle, Pawłowi Goli, Tomaszowi Dąbrowskiemu, Pawłowi Kosinowi, Mateuszowi Janusowi, Krzysztofowi Olejarzowi, Maciejowi Ciąpałe i Marcinowi Mandziakowi (Gabinet weterynaryjny eMwet) za wspieranie naszego projektu oraz firmie VanityStyle za ufundowanie obroży telemetrycznej.

Działania edukacyjne

Wykłady i spotkania edukacyjne

1. Czerwiec 2021: R. Gula, trzy lekcje na temat wilków w Szkole Podstawowej w Ciechowie. Słuchaczami byli uczniowie w wieku od 6 do 14 lat.
2. Październik 2021: R. Gula, wykład edukacyjny o wilkach dla firmy VanityStyle.

Konkursy edukacyjne

1. Sierpień 2021: Konkurs plastyczny w firmie Gotec dla dzieci i wnuków pracowników. W ramach konkursu poprosiliśmy dzieci, by odpowiedziały na pytanie „Dlaczego warto chronić przyrodę?” oraz by narysowały wybrane przez siebie zwierzę. Poprzez konkurs chcieliśmy obudzić w dzieciach ducha obrońców przyrody i zachęcić je do zadawania sobie pytań, po co i w jaki sposób mogą same chronić środowisko naturalne i jego mieszkańców.

2. Grudzień 2021: Konkurs fotograficzny „Nie wywołuj wilka z lasu”. Tematem konkursu było piękno lasu, a nagrodą za najlepszą fotografię był udział w organizowanych przez naszą fundację „Wilczych warsztatach”. Konkurs miał służyć promocji środowiska leśnego, będącego domem dla monitorowanych przez nas wilków, i zachęcać do aktywnego spędzania czasu w lesie oraz utrwalania jego piękna na fotografiach.

Wilcze warsztaty

W grudniu zorganizowaliśmy warsztaty edukacyjne obejmujące wykłady oraz zajęcia w terenie. Spotkanie z grupą kilkunastu uczestników rozpoczęło się koło południa w stacji terenowej naszej fundacji w Brześciu pod Skarżyskiem-Kamienną. Przy rozgrzewającej kawie i herbacie zapoznaliśmy uczestników z programem warsztatów, które obejmowały praktyczne szkolenie z biologii i ekologii wilków oraz z podstaw monitoringu tych zwierząt. Pierwszym elementem szkolenia była wyprawa w głąb Puszczy Świętokrzyskiej. W czasie wycieczki uczestnicy nauczyli się rozpoznawać tropy i odchody wilków oraz zapoznali się z działaniem sprzętu telemetrycznego, próbując samodzielnie namierzyć sygnał obroży jednego z wilków. Po powrocie do bazy i wspólnym posiłku kierownik wilczego projektu, Roman Gula, przedstawił prezentację o biologii i ekologii wilków oraz o działaniach fundacji, a także odpowiedział na liczne pytania uczestników warsztatów. Wieczorem ponownie zabraliśmy całą grupę w teren - tym razem celem było szkolenie z symulacji wycia. Uczestnicy uczyli się naśladować odgłosy wilków, a niektórym z nich udało się nawet uzyskać odpowiedź tych zwierząt.

Inspekcje

Inspekcja szkód w Woli Łągowskiej. W porozumieniu z RDOŚ w Kielcach przeprowadziliśmy inspekcję gospodarstwa agroturystycznego, w którym prawdopodobnie wilki zaatakowały zwierzęta hodowlane. Przypuszczenia te potwierdziły się - na miejscu znaleźliśmy tropy i odchody wilków. Poinformowaliśmy właścicieli o procedurach wypłaty odszkodowań za szkody wyrządzone przez wilki. Dokonaliśmy także oględzin zabezpieczeń stosowanych przez gospodarzy w celu ochrony należących do nich zwierząt i udzieliliśmy wskazówek w jaki sposób należy je zmodyfikować aby skutecznie minimalizowały ryzyko wilczych ataków.

Badania naukowe

We współpracy z Muzeum i Instytutem Zoologii PAN rozpoczęliśmy badania ekologii wilków w regionie świętokrzyskim. Projekt ma na celu poznanie wpływu zmian środowiska na populację wilków na obszarze przedgórze Gór Świętokrzyskich. Badania obejmują analizy struktury środowiska i jego użytkowania przez wilki, diety wilków, populacji potencjalnych ofiar oraz struktury populacji. Wykorzystujemy metody molekularne, telemetrię, foto-pułapki oraz tradycyjne metody terenowe - tropienia i stymulację wycia. W badaniach uczestniczy personel projektu oraz studenci szkoły doktorskiej BIOPLANET, prowadzonej przez MiIZ PAN.

Publikacje naukowe

Bojarska, K., Maugeri, L., Kuehn, R., Król, W., Theuerkauf, J. Gula, R. 2021. Wolves under cover: The importance of human-related factors in resting site selection in a commercial forest. Forest Ecology and Management <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2021.119511>

Nowa strona

Założyliśmy nową stronę internetową naszej fundacji pod adresami save-wildlife.pl oraz fundacja-save.pl. Na bieżąco publikowaliśmy na niej informacje o naszej działalności oraz notatki i inne materiały przesyłane nam w ramach projektu WILKnet.

Facebook

Na naszym profilu na portalu społecznościowym Facebook kontynuowaliśmy zamieszczanie informacji o działaniach fundacji. Dodatkowo publikowaliśmy krótkie cykle edukacyjne dotyczące życia, biologii i ekologii wilków.

Newsletter

Wśród naszych subskrybentów cyklicznie rozsyłaliśmy dwa rodzaje newslettera: informacyjny, o aktualnych wydarzeniach związanych z fundacją i prowadzonym przez nas projektem monitoringu wilków, oraz edukacyjny o najciekawszych informacjach dotyczących wilków z całego świata.

Obecność w mediach

W 2021 roku nasza fundacja wielokrotnie obecna była w rozmaitych mediach, takich jak portale, gazety czy radio online. Informacje o naszych działaniach publikowane były m.in. przez Gazetę Wyborczą, TVP Kielce, Echo dnia, Radio ESKA czy Radio Kielce.

Koszulki promujące wilki w regionie świętokrzyskim

Kontynuowaliśmy dystrybucję koszulek typu T-shirt promujących wilki w regionie świętokrzyskim. Koszulki w dwóch wersjach barwnych – czarnej i oliwkowej, zdobi grafika komputerowa przedstawiająca trzy biegnące wilki, której autorem jest Jacek Major. Na rękawach koszulek widnieją logo Fundacji SAVE i strony WILKnet.

WILKnet

WILKnet jest inicjatywą integrującą osoby zaangażowane w badania, monitoring i ochronę wilków w Polsce. Służy wymianie bieżących informacji o projektach badawczych i monitoringowych oraz wydarzeniach związanych z ochroną wilków. W ramach tej inicjatywy w 2021 roku

udostępnialiśmy na naszej stronie internetowej i Facebooku notatki, zdjęcia i filmy przesłane nam przez badaczy i entuzjastów wilków z całego kraju.